



International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL



SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:48
sssjournal.com

pp.6053-6061
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 09/09/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 27/10/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 27.10.2019

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI KAZANIMLARINDA DÜŞÜNME BECERİLERİNİN YERİ

THE PLACE OF THINKING SKILLS IN PRESCHOOL EDUCATION PROGRAM LEARNING OUTCOMES

Dr. Öğr. Üyesi Cansev KARAKUŞ

Yalova Üniversitesi, Çınarcık Meslekyüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Gelişimi Programı, Yalova/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6152-1358>



Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1839>

Reference : Karakuş, C. (2019). "Okul Öncesi Eğitim Programı Kazanımlarında Düşünme Becerilerinin Yeri", International Social Sciences Studies Journal, 5(48): 6053-6061.

ÖZ

Düşünme becerileri, 21.yüzyılın ihtiyaçları doğrultusunda çocuklara kazandırılması gereken önemli becerilerdir. Küçük yaşlarda kazandırılan her türlü becerinin ilerleyen yaşam dönemlerini etkilediği bilinmektedir. Düşünme becerileri de bu nedenle erken yaşlarda kazanılması gereken önemli becerilerdendir. Bu çalışmada düşünme becerileri olarak eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme becerileri ele alınmıştır. Düşünme becerilerinin çocuklara erken yaşlardan itibaren kazandırılmasında eğitim programları önemlidir. Eğitim programlarının, çocuklara düşünme becerilerini kazandıracak şekilde düzenlenmesi ve güncellenmesi gereklidir. Erken çocuklukta düşünme becerilerinin kazandırılmasında okul öncesi eğitim programlarının etkisi büyüktür. Bu çalışmada 2013 okul öncesi eğitim programında düşünme becerilerinin yeri konu edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden döküman analizi tercih edilmiştir. Okul öncesi eğitim programında yer alan tüm kazanım ve göstergeler yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini kazandırması açısından incelenmiştir. İncelenen kazanım ve göstergeler gelişim alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Sonuç olarak düşünme becerilerini geliştirecek olan kazanımların ağırlıklı olarak bilişsel alana yönelik olması beklenirken, sosyal-duygusal alana ve dil gelişim alanına yönelik kazanımların da yer alması dikkat çekici bulunmuştur. Bu sonuçlar ışığında düşünme becerilerinin gelişiminin tüm gelişim alanlarını destekleyeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim Programı, Yaratıcı Düşünme, Eleştirel Düşünme

ABSTRACT

Thinking skills are important skills that need to be acquired in line with the needs of the 21st century. It is known that all kinds of skills gained at a young age affect the life stages. Thinking skills are therefore important skills to be acquired at an early age. In this research, critical thinking and creative thinking skills are considered as thinking skills. Education programs are important for gaining thinking skills to children from an early age. Educational programs need to be organized and updated in a way to give children thinking skills. Preschool education programs have a great impact on the acquisition of thinking skills in early childhood. In this study, the place of thinking skills in the preschool education program of 2013 was discussed. In the research, document analysis, which is one of the qualitative research methods, was preferred. All the gains and indicators in the preschool education program were examined in terms of gaining creative and critical thinking skills. The gains and indicators examined are classified according to their development areas. As a result, while it is expected that the gains that will improve thinking skills will be predominantly oriented towards cognitive domain, it is noteworthy that there are also gains related to social-emotional domain and language development domain. In the light of these results, it is thought that the development of thinking skills will support all areas of development.

KeyWords: Preschool Education Programme, Creative Thinking, Critical Thinking

1. GİRİŞ

Düşünme, bir sonuca varmak amacıyla bilgi ve kavramları inceleme, karşılaştırma ve aralarında ilişkiler kurarak başka düşüncelerin üretilmesi işidir. Ülger (2012)'e göre bu işlem sonucunda ortaya çıkan ürün ise düşünce'dir. Ennis (1985)'e göre, düşünme becerilere dayalı bir yapıdır. Düşünme becerileri, bireyin belli bir amaca ulaşmak için bilinçli yollarla düşünme kapasitesine karşılık gelmektedir. Bu süreçlerde hatırlama, düşünceleri sözcüklerle ifade edebilme, planlama, hayal kurma, sorgulama, neden-sonuç ilişkisi kurma ve hipotezler üretme gibi birtakım yapıları içermektedir (Fisher, 2013).

Lipman (2003)'a göre düşünme becerileri; mantıksal ayırt etmeden zekice algılayabilme yeterliliğine, tesadüfi parçaları bir araya getirerek bütün oluşturabilme kapasitesine, tahmin yürütme, tek yönlü ve çok yönlü düşünme, alternatif çözümler ve fikirler keşfetme, hayal edebilme, benzer ve farklı yönleri ayırt ederek düşünebilme, problemlerle baş edip engelleri kaldırabilme gibi özellikleri olup her bireyde farklı işlemektedir. Düşünme becerileri bilgi toplama, bilgiyi sıralama ve analiz etme, bilgiden sonuç çıkarma, problem çözme, neden-sonuç ilişkisi kurma, seçenekleri değerlendirme, planlama, hedef oluşturma, karar verme, gelişmeleri izleme gibi üst düzey becerileri içermektedir (Wilson, 2000; akt. Gür, Koçak ve Demircan, 2016). Gregory (2008), çocuklarla düşünme uygulamalarında, onlara neyi düşüneceklerinin değil, nasıl düşünmelerini gerektiğinin temel alındığını ifade eder. Düşünme becerilerini temel alan işlemler problem çözme, karar verme, yaratıcı ve eleştirel düşünme olarak gruplanabilmektedir (Gür, Koçak ve Demircan, 2016). Bu araştırma kapsamında düşünme becerileri olarak yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri ele alınmıştır.

2. ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Eleştirel düşünme, neye inanacağımıza veya ne yapacağımıza karar vermeye odaklanmış mantıklı yansıtıcı bir düşünme şeklidir (Ennis, 1985). Lipman'a göre eleştirel düşünen, iyi bir yargıya götüren becerikli ve sorumlu bir düşünme biçimidir; çünkü içinde bulunduğu bağlama duyarlıdır, kriterler üzerine kurulur ve kendini düzeltici bir yapıya sahiptir (Lipman, 2003). Eleştirel düşünme sadece düşünmekten farklıdır, üst düzey bir düşünme şekli olup düşüncelerimiz üzerinde düşünmeyi içerir. Eleştirel düşünme bir bakıma bireyin kendi düşünceleri üstünde düşünebilmesidir.

Cüceloğlu, eleştirel düşünmenin normal düşünme süreçleri üzerine kurulu olduğunu ve bireyin kendini geliştirerek eleştirel düşünmeye ulaşabilmesi için aşağıda belirtilen üç temel adımı atması gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar (Cüceloğlu, 1993, s. 256-257):

- Kişi düşünce sürecinin bilincine varmalı. Düşünceyi kendi başına olan, insan denetiminin dışında bir süreç kabul edecek yerde, düşünce sürecinin bilincine varmalı ve bilinçli olarak yön verebileceğini bilmeli. Bu girişimci tutumu gerektirir.
- Kişi başkalarının düşünce süreçlerini inceleyebilmeli. Başkalarının düşünce süreçlerini inceleyebilen kişi, kendi düşünce süreçleri ile karşısındakinin düşünce süreçlerini karşılaştırma olanağına kavuşur. Karşısındakinin kullandığı düşünce stratejilerini ve sonuca ulaşmak için kullandığı adımları inceleyen insan, kendinin daha etkili düşünmesine olanak sağlar. Bu yaklaşım kişinin kendi kalıplarının bilincinde olmasını ve onların dışına çıkarak yeni görüşlere kendini açık tutmasını gerektirir.
- Öğrendiği bilgileri günlük yaşamında uygulamalı. Uygulama olmadan eleştirel düşünme alışkanlığı elde edilemez. Eleştirel düşünmeyi sürekli uygulayan kişi, farkında olmadan, eleştirel düşünmeyi zamanla alışkanlık haline getirir.

Eleştirel düşünme düşünmeyi daha iyi daha açık daha doğru ve daha tarafsız bir hale getirmek için düşünürken düşünme hakkında düşünme sanatıdır (Şahinel, 2002, s.18). Demirel (2002)'e göre ise bilgiyi etkili bir şekilde elde etme, değerlendirme ve kullanma yeteneğidir. Bilgiye ulaşmanın eskiye göre daha kolay olduğu 21 yüzyılda ulaşılan bilginin etkili olup olmadığına karar verme, doğruluğunu eleştirel olarak sorgulama yeteneği kazanılması gereken önemli becerilerdendir. Bu nedenle eleştirel düşünme becerisi çocuğun kazanması gereken önemli düşünme becerilerinden biridir.

Demirel (2002), eleştirel düşünmenin beş temel boyutunun bulunduğunu ve bunların "tutarlılık, birleştirme, uygulanabilme, yeterlilik ve iletişim kurabilme" olduğunu belirtmektedir.

- Tutarlılık, eleştirel düşünen bireyin düşüncedeki çelişkilerin farkına varması ve bu çelişkileri ortadan kaldırabilmesiyle ilgilidir.
- Birleştirme boyutundan eleştirel düşünen bireyin düşüncenin boyutları arasında ilişkiler kurabilmesi kastedilmektedir.

- Uygulanabilme boyutuna göre eleştirel düşünen birey düşüncelerini bir model üzerinde uygulayabilmelidir.
- Yeterlilik boyutu eleştirel düşünen bireyin, deneyimlerini ve ulaştığı sonuçları gerçekçi temellere dayandırabilmesini ifade etmektedir.
- İletişim kurabilme boyutunda ise eleştirel düşünen bireyin düşüncelerini etkili bir iletişimle, anlaşılır bir biçimde paylaşabilmesi söz konusudur.

Eleştirel düşünmenin üç önemli parçası vardır. İlki eleştirel düşünme soru sormayı içerir. Bu sorular cevaplanması gereken iyi sorular, konunun özüne giden sorular sormayı gerektirir. İkincisi eleştirel düşünme bu soruların mantığını kavrayarak çözmeye çalışmayı içerir. Soruyu cevaplarırken de tüm yönleriyle düşünerek cevaplamayı gerektirir. Aklımıza ilk gelen cevabı vermek değildir kastedilen. Üçüncüsü eleştirel düşünme mantığımızın sonuçlarına inanmayı içerir. Sadece zihinsel bir alıştırmayla uğraşmaktan fazlasıdır. Bir konuda eleştirel bir biçimde düşündüğümüzde sonuçları içselleştiririz (Nosich, 2005). Bu parçaları kısaca açıklayacak olursak (Nosich, 2005):

1. Adım: Sorular sorma: Bir problem durumu varsa bu problemi en iyi nasıl çözebilirim? Sorusunu sormakla başlar. Bir problemin ortaya konması ya hissedilmesi bile bir soru sormaktır ve ilk adımdır. Örnek sorular: *“Burada öğrendiklerimi gerçek hayatta nasıl kullanabilirim? Bu ders öğrendiklerim diğer derslerle hangi bakımdan ilişkilidir? Neden? Niçin?”*
2. Adım: Çözümleme: Sadece soruları sormak yeterli değildir, soruların cevaplanması da gerekir. Soruları sorup beklemek ya da üzülme sonuca götürmeyecektir. Çözümleme soruya farklı bir yoldan ve farklı bir ruh ile yaklaşmayı içermektedir. Çözümlemek kendi başına sebepler bazında sonuçlar çıkarmaktır.
3. Adım: Sonuçlara inanma: Eleştirel düşünme genel olarak inanma ile sonlanır. İnanma ve sonrası eyleme geçme de olabilir. Sonuçlara inanmak eleştirel düşünmenin zorlu bir testi ve ölçütüdür. Eğer eleştirel düşünme sonrası ulaşılan sonuca inanılmıyorsa bu düşünme sürecinin gözden geçirilmesi gerektiği anlamına gelir. Oluşturulan mantıksal düşünme sürecine inanılması mantığın tam olarak oluştuğunu gösterir.

Erken çocukluk yılları pek çok beceri ve alışkanlık için temel olan yıllar olduğundan düşünme becerilerinin gelişimi içinde önemlidir. Düşünme becerilerinden eleştirel düşünme becerileri erken çocukluk için kazanılması zor bir beceri gibi gözükse de, bu yıllarda düşünme becerilerinin gelişimine dair bazı temeller atılması yerinde olacaktır. Örneğin eleştirel düşünmenin önemli bileşenlerinden biri olan soru sorma becerisi küçük yaşlarda çocuklara kazandırılmalıdır.

Eleştirel düşünme özünde gerçek problemler hakkında düşünmeyi içerir. Problem çözme becerileri de, eleştirel düşünme becerileriyle ilişkili olarak erken çocuklukta kazandırılacak becerilerdir. Gerçek hayattaki problemler karışık olduğundan tek bir çözümleri yoktur bu nedenle de eleştirel düşünmeye ihtiyaç vardır. Problem çözme, bulmacalar çözme, soru sorma, sorulara farklı yanıtlar arama erken yaşlarda çocuklarla beraber eleştirel düşünmenin oluşturulması için yapılabilecekler uygulamalardan bazılarıdır.

Çocukların erken yaşlarda sorgulamaya başlamaları, düşünme eylemi ile ilişkilendirilerek açıklanabilmektedir. Çağdaş eğitim sistemlerinin en önemli amacı, çocukların bu özelliğini destekleyerek düşünen kendi kendine öğrenebilen, öğrendiğini uygulayabilen ve transfer edebilen bireyler yetiştirmektir (Mutlu ve Aktan, 2011). Düşünme becerileri, eleştirel düşünme ve eleştirel düşünme eğilimleri kavramları incelendiğinde değinilmesi gereken bir başka konu da eğitim programlarıdır. Bu kavramların eğitim programlarındaki yeri, bu kavramlara ve dolayısıyla yukarıda belirtilen özelliklere sahip bireylerin yetiştirilmelerine verilen önemi anlama açısından önemlidir. Günümüzde eğitimin en önemli amacı, değişik koşullara uyum sağlayabilecek, esnek ve açık düşünebilecek bireyler yetiştirmektir. Sahip olduğumuz varsayımlar, genellemeler, önyargılar, kalıp düşünceler dünyayı algılayışımızı ve davranışlarımızı etkilemektedir (Seferoğlu ve Akbıyık, 2006). Bu nedenle erken çocukluk yıllarında eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılması gerekliliği ortadadır. Eleştirel düşünme becerilerini çocuklara erken yaşlarda kazandırmak için eğitim programlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

3. YARATICI DÜŞÜNME

Yaratıcı düşünme, orijinal çözümlerin, bilgilerin ve düşünme süreçlerinin üretildiği düşünme biçimi olarak ifade edilmektedir (Kale, 1993). Yaratıcı düşünme, hızla değişen dünya koşullarına uyumlu olma ve değişime katkı sağlama açısından önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda yaratıcı düşünme bireylerin iş ve

yaşam doyumu ve özgüvenlerinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle de bireylere yaratıcı düşünme eğitimi vermek, eğitimde önemli bir yer taşımaktadır (Tok ve Sevinç, 2012).

Yaratıcılık, insan yaşamının ve gelişiminin tüm yönlerinin temelini meydana getirmektedir. Craft (2003) yaratıcılığı, sadece sanatla ilgili olmayan, yaşam boyu devam eden bir yetenek olarak açıklamış ve yaratıcılığı, “kendini ifade etme, zeka ve hayal gücünü kullanma kapasitesi” olarak tanımlamıştır (akt. Can Yaşar ve Aral, 2010). Yaratıcılık aslında çocukların doğasında olan bir özelliktir ve çevresel koşullar bu yaratıcılığı artırma ya da köreltme durumundadır. Sağlanan uygun eğitimlerle çocukların erken yaşlardan itibaren var olan potansiyellerini geliştirmek önemlidir.

Yaratıcı düşünce; buluşçu, yenilik arayan ya da eski sorunlara yeni çözümler getiren ve özgün düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlayan bir düşünce biçimidir (Hançerlioğlu, 2000). Yaratıcılık; bilgi çağında, bilgi üretme ortamında yaşam bulması ve geliştirilmesi gereken bir olgudur. Yaratıcı düşünme özgürdür, hareketlidir, üretken bir süreçtir. Yaratıcı düşünme becerileri, çocukların yeni düşünceleri üretme ve fikirler öne sürme, hipotezler önerme, hayal gücünü kullanma ve alternatif yenilikçi sonuçlar aramalarını sağlar (Wegerif, 2007; Can Yaşar ve Aral, 2010).

Yaratıcı düşünen bireylerin yetiştirilmesi için oluşturulan eğitim ortamlarında yaratıcı düşünmenin yer alması, eğitimin koşullarının kalitesini önemli ölçüde desteklemektedir. Davaslıgil (1994)’e göre yaratıcı düşünme, öğrenmenin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Çünkü yaratıcı ortamlar bireylerin öğrenmeye karşı olumlu tutumlar geliştirmelerine yardımcı olur. Bu ortamlar etkili güdeleyicidirler. Bireyleri öğrenmeye daha istekli bir hale getiren yaratıcı düşünme aynı zamanda bireyin bazı özellikleri taşımasını gerektirir (Tok ve Sevinç, 2012).

Eleştirel ve yaratıcı düşünme, düşünme süreçlerinin niteliği olarak tanımlanır. Yaratıcı düşünme yaratıcılıkla içi içe geçmiş olarak düşüncelerin genellenmesi, düşünme süreçleri deneyimler ve alınan kararlarla açıklanır. Eleştirel düşünme ise tüm bunların değerlendirilmesidir (Üstündağ, 2009). Yaratıcı düşünme ve eleştirel düşünmenin yanı sıra literatürde farklı düşünme türleri yer almaktadır. Cropley (2006)’e göre yakınsak ve ıraksak düşünme, Dewey’e göre yansıtıcı düşünme, Stenberg’e göre analitik düşünme, uygulamalı düşünme, Edward de De Bono’ya göre lateral düşünme (1970) altı şapkalı düşünme (1985) gibi...(Akt. Gür, Koçak ve Demircan, 2016).

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Okul öncesi yıllardan itibaren çocuklara düşünme becerilerinin kazandırılması önemlidir. Bu becerileri kazandırırken aile ile okul yaşantıları etkili olmaktadır. Lipman (1988), çocuklarla felsefe çalışmaları yaparak, düşünmenin erken yaşlarda çocuklara öğretilmesi konusunda çalışmalar yapmıştır. Erken yaşlardan itibaren çocuklara verilen Düşünme Eğitimi ile “sorgulama, eleştirme, alternatif önerme, kuşkuyla yaklaşma, doğruluğu test etme ve tutarlılık” gibi hem bilgi bakımından, hem de ahlak ve kişilik gelişimi bakımından çocukları geliştirmek mümkündür. Çocukların erken yaşlarda değerleri kazanmaları, neden böyle düşündüklerinin ve nasıl düşündüklerinin açıklamalarını yapabilmeleri ve düşünmenin her alanla ilişkilendirilebilmesi çocuklar açısından çok önemli kazanımlardır. Lipman (1988), bu hedeflerin (kazanımların) ancak düşünme deneyimleriyle gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir.

Yapılan araştırmalar erken yaşlardan itibaren çocuklara verilen düşünme eğitiminin çocuklara olan olumlu katkılarını göstermektedir. Düşünme eğitimi alan çocukların konuşma yetenekleri, sözel katılım isteği, kendine güven seviyesi, sorgulama kapasitesi, eleştirme, alternatif önerme, kuşkuyla yaklaşma, doğruluğu test etme ve tutarlılık gibi beceriler kazandıklarını görülmektedir (Campbell, 2002; Trickey ve Topping, 2004). Direk (2008), çocuklara yaşadıkları dünyayı sorgulayan ve sağlıklı değerlendirmeler yapabilen zihinsel bir alışkanlık kazandırmanın, onları çeşitli etkileri kendi başlarına değerlendirecek biçimde donatmanın gerekliliğini belirtmiştir. Bunun yolunun ise çocuklara erken yaşlarda düşünme becerilerini kazandırılmasından geçtiğini ifade etmiştir.

1980’li yıllardan itibaren Düşünme Eğitimi konusunda yoğun çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmaların farklı tür ve düzeylerde yer aldıkları görülmektedir ve çocuklara düşünme eğitimi erken çocukluk yılları olan ilköğretim 1. ve 2. sınıf ile okul öncesi yıllara kadar inmektedir. Bu nedenle eğitim programlarında düşünme eğitiminin yeri de konuşmaya başlanmalıdır. Düşünme becerileri çeşitlendikçe bunların öğretim programlarına eklenmesi konusu önem kazanmaya devam etmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programında (2013) “Düşünme Eğitimi” içerikli “*problem çözme, iletişim, akıl yürütme, ilişkilendirme, karar verme, sorumluluk alma ve yerine getirme, girişimcilik, planlama ve üretim, yaratıcı düşünme, kendini tanıma, değişkenlik, benzerlik*” ve diğer pek çok beceri, programda yer alan kazanımlar

doğrultusunda hazırlanan öğrenme durumları ve ortamları, oyun merkezli etkinlikler, çocuğun aktif katılımı ve bilgiyi kendisinin yapılandırması yolu ile kolay ve doğal bir biçimde çocuğa kazandırılmaktadır. Çocukların en yaratıcı oldukları, düşünmeye ve üretmeye en hevesli oldukları erken çocukluk döneminde, çok yönlü düşünebilen bireylerin yetişmesi yönünde verilen destek çok önemlidir. Okul Öncesi Eğitim Programı da, çocukların özgürce deneyim kazanabilecekleri ortamlar içerisinde, esnek ve geliştirilebilir bir anlayış ile bu yönde bir temel teşkil etmektedir (Mutlu ve Aktan, 2011). Bu çalışmada bu doğrultuda okul öncesi programında yer alan düşünme becerilerini kazandırmaya yönelik kazanım ve göstergeler ayrıntılı bir şekilde ele alınarak incelenmiştir.

4. YÖNTEM

Araştırmada nitel bir yaklaşım kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden doküman analizi yapılmıştır. Araştırmada, MEB Okul Öncesi Eğitimi Programının kazanımları bilişsel gelişim, dil gelişim, sosyal-duygusal gelişim, özbakım ve motor gelişim alanına göre düşünme becerilerine yer verme durumu incelenmiştir.

Bu çalışmada doküman incelemesi olarak okul öncesi eğitim programı içerik analizine tabii tutulmuştur. İçerik analizi, sözel, yazılı ve diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ve dilbilgisi açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, kategorize etme, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır (Büyüköztürk vd, 2014). Araştırmanın analiz sürecinde, bir okul öncesi eğitim uzmanı ve bir program geliştirme uzmanı olmak üzere iki uzman görüşünün analiz sürecinde fikir ve görüşlerinden yararlanılarak geçerlilik ve güvenilirlik sağlanmıştır.

5. BULGULAR

Bu kısımda tüm gelişim alanlarına uygun (dil, bilişsel, sosyal-duygusal, motor ve öz bakım alanları) olarak verilen kazanım ve göstergelerin düşünme becerileri ile ilişkili olanları incelenmiştir.

5.1.1. Bilişsel alan kazanımların düşünme becerileri ile ilişkisine dair bulgular

Bilişsel alana yönelik bulunana yirmi bir kazanım ve göstergeleri incelenmiş olup içlerinden alakalı olduğu tespit edilenler Tablo1’de sunulmuştur:

Tablo 1. Bilişsel alan kazanımlarına dair bulgular

Eleştirel düşünme	Yaratıcı düşünme
Kazanım 1. Nesne/durum/olaya dikkatini verir. Göstergeleri: Dikkatini çeken nesne/durum/olaya yönelik sorular sorar . Dikkatini çeken nesne/durum/olayı ayrıntlarıyla açıklar .	Kazanım 1. Nesne/durum/olaya dikkatini verir. Göstergeleri: Dikkatini çeken nesne/durum/olaya yönelik sorular sorar . Dikkatini çeken nesne/durum/olayı ayrıntlarıyla açıklar .
Kazanım 2. Nesne/durum/olayla ilgili tahminde bulunur. Göstergeleri: Nesne/durum/olayla ilgili tahminini söyler. Tahmini ile ilgili ipuçlarını açıklar . Tahmini ile gerçek durumu karşılaştırır .	Kazanım 2. Nesne/durum/olayla ilgili tahminde bulunur. Göstergeleri: Nesne/durum/olayla ilgili tahminini söyler.
Kazanım 17. Neden-sonuç ilişkisi kurar. Göstergeleri: Bir olayın olası nedenlerini söyler. Bir olayın olası sonuçlarını söyler. süreçleri planlanabilir.	Kazanım 17. Neden-sonuç ilişkisi kurar. Göstergeleri: Bir olayın olası nedenlerini söyler. Bir olayın olası sonuçlarını söyler. süreçleri planlanabilir.
Kazanım 19. Problem durumlarına çözüm üretir. Göstergeleri: Problemi söyler. Probleme çeşitli çözüm yolları önerir. Çözüm yollarından birini seçer. Seçtiği çözüm yolunun gerekçesini söyler. Seçtiği çözüm yolunu dener. Çözüme ulaşamadığı zaman yeni bir çözüm yolu seçer. Probleme yaratıcı çözüm yolları önerir.	Kazanım 19. Problem durumlarına çözüm üretir. Göstergeleri: Probleme çeşitli çözüm yolları önerir. Seçtiği çözüm yolunun gerekçesini söyler. Seçtiği çözüm yolunu dener. Probleme yaratıcı çözüm yolları önerir.

Okul öncesi programında yer alan yirmi bir tane bilişsel kazanımdan dört tanesi hem yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri ile ilgili olarak tespit edilmiştir.

“Tahmin etme, soru sorma, neden-sonuç ilişkisi kurma ve problem çözme” ifadeleri düşünme becerileri doğrudan ilişkili ifadeler oldukları için dört kazanımın düşünme becerilerini geliştirmeye yardımcı olarak tespit edilmiştir. Kazanımların eleştirel düşünme becerileri ile doğrudan ilişkili, yaratıcı düşünme becerileri ile dolaylı olarak ilişkili olduğu düşünülmektedir.

5.1.2. Programda yer alan dil gelişim alanı kazanımların düşünme becerileri ile ilişkisine dair bulgular

Dil gelişim alanına yönelik bulunan on iki kazanım incelenmiş olup içerlerinden alakalı olduğu tespit edilenler Tablo 2’de sunulmuştur.

Dil gelişim alanıyla ilgili programda yer alan on iki kazanımdan iki tanesi yaratıcı düşünme becerileri, üç tanesi de eleştirel düşünme becerileri ile ilişkili olarak tespit edilmiştir. Dinlediklerini ve izlediklerini yorumlaması ve farklı yollarla ifade etmesi yaratıcılıkla ilgilidir. (Dil gelişim kaz.7-8).

Neden-sonuç ilişkisi, sorular sorma ve yorumlama eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi için aranan kavramlardandır. Kazanım 5, 7 ve 8’de bu kavramları içeren eleştirel düşünme becerileri ile ilgili ifadeler yer almaktadır.

Tablo 2. Dil gelişim alanı kazanımlarına dair bulgular

Eleştirel düşünme	Yaratıcı düşünme
Kazanım 5. Dili iletişim amacıyla kullanır. Göstergeleri: Duygu, düşünce ve hayallerini söyler. Duygu ve düşüncelerinin nedenlerini söyler.	Kazanım 7. Dinlediklerinin/izlediklerinin anlamını kavrar. Göstergeleri: Dinledikleri/izledikleri hakkında yorum yapar.
Kazanım 8. Dinlediklerini/izlediklerini çeşitli yollarla ifade eder. Göstergeleri: Dinledikleri/izledikleri ile ilgili sorular sorar. Dinledikleri/izledikleri ile ilgili sorulara cevap verir.	Kazanım 8. Dinlediklerini/izlediklerini çeşitli yollarla ifade eder. Göstergeleri: Dinledikleri/izledikleri ile ilgili sorular sorar. Dinledikleri/izledikleri ile ilgili sorulara cevap verir. Dinlediklerini/izlediklerini başkalarına anlatır. Dinlediklerini/izlediklerini resim, müzik, drama, şiir, öykü gibi çeşitli yollarla sergiler.
Kazanım 7. Dinlediklerinin/izlediklerinin anlamını kavrar. Göstergeleri: Dinledikleri/izledikleri hakkında yorum yapar.	

5.1.3. Programda yer alan sosyal duygusal gelişim alanı kazanımların düşünme becerileri ile ilişkisine dair bulgular:

Sosyal ve duygusal gelişim alanına yönelik bulunan on yedi kazanım incelenmiş olup içerlerinden alakalı olduğu tespit edilenler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Sosyal-duygusal gelişim alanı kazanımlarına dair bulgular

Eleştirel düşünme	Yaratıcı düşünme
Kazanım 4. Bir olay veya durumla ilgili olarak başkalarının duygularını açıklar. Göstergeleri: Başkalarının duygularını söyler. Başkalarının duygularının nedenlerini söyler. Başkalarının duygularının sonuçlarını söyler.	Kazanım 3. Kendini yaratıcı yollarla ifade eder. Göstergeleri: Duygu, düşünce ve hayallerini özgün yollarla ifade eder. Nesnelere alışılmışın dışında kullanır. Özgün özellikler taşıyan ürünler oluşturur.
Kazanım 8. Farklılıklara saygı gösterir. Göstergeleri: Kendisinin farklı özellikleri olduğunu söyler. İnsanların farklı özellikleri olduğunu söyler.	Kazanım 7. Bir işi veya görevi başarmak için kendini güdüler . Göstergeleri: Yetişkin yönlendirmesi olmadan bir işe başlar. Başladığı işi zamanında bitirmek için çaba gösterir.
Kazanım 6. Kendisinin ve başkalarının haklarını korur. Göstergeleri: Haklarını söyler. Başkalarının hakları olduğunu söyler. Haksızlığa uğradığında neler yapabileceğini söyler. Başkalarının haklarını korumak için ne yapması gerektiğini söyler.	Kazanım 6. Kendisinin ve başkalarının haklarını korur. Göstergeleri: Haklarını söyler. Başkalarının hakları olduğunu söyler. Haksızlığa uğradığında neler yapabileceğini söyler. Başkalarının haklarını korumak için ne yapması gerektiğini söyler.
Kazanım 15. Kendine güvenir. Göstergeleri: Kendine ait beğendiği ve beğenmediği özelliklerini söyler. Grup önünde kendini ifade eder. Gerektiği durumlarda farklı görüşlerini söyler. Gerektiğinde liderliği üstlenir.	
Kazanım 17. Başkalarıyla sorunlarını çözer. Göstergeleri: Başkaları ile sorunlarını onlarla konuşarak çözer. Arkadaşlarıyla sorunlarını çözemediği zamanlarda yetişkinlerden yardım ister. Gerekli zamanlarda uzlaşmacı davranır.	

Okul öncesi programında yer alan on yedi sosyal ve duygusal gelişim alanına yönelik kazanımdan iki tanesi yaratıcı düşünme, dört tanesi eleştirel düşünme ile ilişkili görülmektedir. Sosyal ve duygusal kazanım 3. Yaratıcı yollarla kendini ifade etme yaratıcı düşünme ile doğrudan ilgilidir. Bir olay ya da durumla ilgili duyguları keşfetme, kendini tanıma, başkalarını tanıma ve farklılıklara saygı gösterme gibi kazanımlarda eleştirel düşünme becerileri ile ilişkilidir.

Çocuklara çok boyutlu düşünme becerilerinin kazandırılmasında ilk boyut kişinin kendini tanımasıdır (Gür, 2016). Sosyal ve duygusal gelişim kazanım 5 “kendini tanıma ile ilgilidir. Düşünme becerilerinin gelişiminde ikinci boyut olan sen basamağında da karşısındakini tanımak yer alır ve empatik becerileri kapsar (Bee ve Boyd, 2009). Bu ikinci basamakta kazanım 4 ve 8 ile ilgilidir. Eleştirel düşünme becerilerinin problem çözme ve empatik becerilerle de ilişkili olduğundan bu kazanımlarla da ilgili bulunmuştur.

5.1.4. Diğer kazanımların düşünme becerileri ile ilişkisine dair bulgular:

Motor gelişim alanına dair kazanım ve göstergeler ile düşünme becerileri kazandırma konusunda ilişki saptanmamıştır.

Özbakım becerileri ile ilgili dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek kazanımlar bulunmaktadır. Özbakım becerileri ile ilgili kazanımları düşünme becerileri kullanarak kazandırılması daha etkili olabilir. Örneğin sağlığını korumanın önemi ile ilgili neden-sonuç ilişkisi kurmak bu konuyla ilgili çocuğu düşündürmek gibi... Tablo 4'te ilgili kazanımlar yer almaktadır:

Tablo 4. Özbakım becerilerine dair bulgular

Eleştirel düşünme	Yaratıcı düşünme
Kazanım 8. Sağlığı ile ilgili önlemler alır. Göstergeleri: Sağlığını korumak için yapması gerekenleri söyler. Sağlığına dikkat etmediğinde ortaya çıkabilecek sonuçları açıklar. Sağlığını korumak için gerekenleri yapar.	
Kazanım 5. Dinlenmenin önemini açıklar. Göstergeleri: Kendisini dinlendiren etkinliklerin neler olduğunu söyler. Dinlendirici etkinliklere katılır. Dinlenmediğinde ortaya çıkabilecek sonuçları söyler.	

6. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Epstein'e (1999) göre eleştirel düşünme, çok fazla bilginin ve bizi ikna etmeye çalışan çok fazla kişinin olduğu dünyaya karşı bir savunmadır. Eleştirel düşünme yeteneği, bireyleri doğrulanmamış iddia ve düşünceler arasında bocalamaktan kurtarır. Gerçeğin bulunmasına yönelik sorgulama ve eleştiri, bireylerin bilişsel gelişimleri için gereklidir.

Eleştirel ve yaratıcı düşünme süreçleri; bilgi, beceri, değerler, tutumlar ve kişisel özelliklerin birleşiminin oluşur. Bilgi uygulanabilir bilgi, farklı disiplinlere özgü bilgiyi içerir. Beceriler görselleştirme, dönüştürme, bütünleştirme, problemleri tanıma, sınıflandırma, sıralama, ilişkileri saptama ana fikri çıkarma, doğruluğunu sorgulama, özetleme gibi üst düzey bilişsel işlemleri gerektirir (Üstündağ, 2009). Bu nedenle okul öncesi programında yer alan pek çok bilişsel kazanımla ilişkilendirilebilir. Programdaki bilişsel kazanım ve göstergeler ele alındığında yirmi bir tane bilişsel kazanımdan dört tanesi hem yaratıcı ve hem de eleştirel düşünme becerileri ile ilgili olarak tespit edilmiştir. “Tahmin etme, soru sorma, neden-sonuç ilişkisi kurma ve problem çözme” ifadeleri içeren kazanımlar ilişkili bulunmuştur. Yüzde olarak bilişsel kazanımların %19'luk bir bölümünde düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik kazanımların yer aldığı tespit edilmiştir.

Eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerine sahip olmak bir takım değerleri içerir. Örneğin, mantıklı davranma, adaletli olma, açık görüşlü olma özeleştirme yapma ve güvenme gibi değerler düşünme becerileriyle ilişkilidir (Üstündağ, 2009). Okul öncesi eğitim programının sosyal ve duygusal gelişimine dair kazanımları bu değerleri desteklemelidir. Okul öncesi programında yer alan sosyal ve duygusal gelişim alanına yönelik on yedi kazanımdan iki tanesi yaratıcı düşünme, dört tanesi eleştirel düşünme ile ilişkili görülmektedir. Sosyal ve duygusal gelişim alanına yönelik kazanımların %30'luk kısmı düşünme becerilerini geliştirdiği düşünülebilir. Dil gelişim alanıyla ilgili programda yer alan on iki kazanımdan üç tanesi düşünme becerileri ile ilişkili olarak tespit edilmiştir. Bu da % 35'lik bir oranı ifade eder.

Düşünme becerilerini geliştirecek olan kazanımların ağırlıklı olarak bilişsel alana yönelik olması beklenirken, sosyal ve duygusal alana ve dil gelişim alanına yönelik kazanımlarda da yer alması dikkat çekicidir. Bu sonuç aynı zamanda düşünme becerilerinin öneminin ve tüm gelişim alanlarına katkı sağladığının da göstergesidir.

Çocukların özellikle küçük yaşlarda eleştirel ve yaratıcı düşünmeye teşvik edilmesi için okul öncesi eğitim programlarının geliştirilmesi ve güncellenmesi gereklidir. Mevcut programın kazanımlarında bu becerileri geliştirecek göstergelere yer verilmektedir, ancak sayısının artırılması önerilebilir. Eleştirel ve yaratıcı düşünmenin kazandırılması için özellikle soru sorma ve sorgulama konusu önemsenmelidir. Mevcut

programda yer alan kazanımların edinilmesi için içerikler ve kaynaklar geliştirilip eğitimcilerle paylaşılabilir.

Dünyada ve ülkemizde düşünme becerilerinin kazandırılması konusunda gerçekleştirilen çalışmalar değerlendirildiğinde, çocukların bilişsel ve sosyal-duygusal yönden gelişimlerine olumlu katkılar sağladığı görülmektedir. Eğitimin amacı, çocukları sadece bilgi ile donatmak değil; çocukların problem çözmelerini kolaylaştırmak ve gelişimlerine olumlu yönde katkı sağlamaktır. Eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini kazanmış olmak çocukların kendi düşündüklerini ifade edebilmelerini sağlamak; kendilerini denetlemeleri yönünde onlara bilinç kazandırmak bakımından önemlidir.

Çocuklarda düşünme becerilerini geliştirmek adına programların geliştirilmesinin yanı sıra bu programları uygulayacak eğitimcilerin konu ile ilgili bilgi sahibi olmaları önemlidir. Çünkü eğitim programlarının yanı sıra, düşünme becerilerinin kazandırılmasında eğitimcilere de önemli görevler düşmektedir. Araştırmacılara bu konuyla ilgili eğitimcilerin durumunun inceleneceği araştırmalar yapılması önerilebilir. Öğretmen adaylarına ve öğretmenlere konuyla ilgili hizmet içi eğitimler verilebilir. Hazırlanan eğitim programları ve yetiştirilen eğitimciler sayesinde çocukların farklı bakış açılarını tanımaları ve çeşitli konulardaki yayınları takip etmeleri sağlanabilir. Bu yolla 21. yüzyılın önemli becerilerinden olan düşünme becerileri erken yaşlardan itibaren çocuklara kazandırılabilir.

KAYNAKLAR

- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. (çev. O.Gündüz). İstanbul:Kaktüs yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Can Yaşar, M. ve Aral N.(2010), Yaratıcı Düşünme Becerilerinde Okul Öncesi Eğitimin Etkisi, *Kuramsal Eğitim ve Bilim*, 3 (2), 201-209.
- Campbell, J. (2002). An evaluation of a pilot intervention involving teaching Philosophy to Upper Primary School Children in Two Primary Schools, Using The Philosophy For Children Methodology. Unpublished Msc Educational Psychology Thesis, University Of Dundee.
- Cüceloğlu, Doğan. (1993). *İyi Düşün Doğru Karar Ver*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Davaslıgil, A. (1994). Yüksek Gizil Güce Sahip Lise Öğrencilerinin Yaratıcılıkları Üzerine Deneysel Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6, 53-68.
- Demirel, Ö. (2002). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. 4. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Direk, N. (2008). *Filozof Çocuk, Çocuklarla Felsefe Konuşmaları* (2. Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Ennis, R. (1985). *Goals for Critical Thinking Curriculum*. A. Costa (Ed.), Developing Minds (s 54-57). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Epstein, R. L.(1999). *Critical Thinking*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Fisher, R. (2013). *Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom*. (Kindle Edition). USA: Bloomsbury Academic.
- Gür, Ç. (2016). How should the education of thinking be? Thinking with multidimensional perspectives. *British Journal of Education*, 4(2), 61-73.
- Gür, Ç., Koçak, N. ve Demircan, A. (2016). *Okul Öncesinde Çok Boyutlu Bakış Açılılarıyla Düşünme Eğitimi*. Ankara:Anı yayıncılık.
- Gregory, M. (2008). *Philosophy For Children: Practitioner Handbook*. Montclair, USA: IAPC Publication.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Felsefe Ansiklopedisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kale, N.(1993). Üç düşünsel yeti: Eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 28, 24-27.
- Lipman, D.(2003). *Thinking in Education*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Lipman, M. (1988). *Philosophy Goes to School*. Philadelphia: Temple University Press.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul Öncesi Eğitim Programı, Ankara.

- Nosich, G. M., (2005). *Learning to think things through: A guide to critical thinking across the curriculum*, Pearson publishing.
- Tok, E. ve Sevinç, M. (2012). Düşünme Becerileri Eğitiminin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Becerilerine Etkisi, *Eğitim ve Bilim*, Cilt 37, Sayı 164.
- Trickey, S ve Topping, K. J. , (2004). Philosophy for children': a systematic review, *Journal research papers in education*, 19-3.
- Seferoğlu, S. S., & Akbıyık, C. (2006). Teaching critical thinking [in Turkish]. *Hacettepe University Journal of Education*, 30, 193-200.
- Şahinel, S.(2002). *Eleştirel Düşünme*. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Üstündağ, T. (2009). *Yaratıcılığa Yolculuk*. Ankara: Pegemakademi yayıncılık
- Ülger, M.(2012). Düşünme eğitimi dersi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 146: 67-72
- Wegerif, R. (2007). Teaching Thinking: Metaphors and Taxonomies. *Dialogic Education and Technology*, 7, 125-157.
- Yıldırım, A. ve Şimşek. H.(2011). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.